

Hrvoje Petrić, *Koprivnica u 17. stoljeću. Okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu*, Samobor, 2005, 346 str.

U miljeu historiografije SFR Jugoslavije razmjerno su česti bili deklarativni nastupi u kojima se proklamovala sveopšta modernizacija pristupu istoriji, pri čemu se ta modernizacija uglavnom poimala u dimenzijama supstitucije “prevlasti” političke i vojne istorije fokusiranjem na ekonomsku i socijalnu istoriju. Pri tome je kao ključni model decenijama figurirala francuska škola “Anala” i dostignuća koja su na tom planu ostvarili Ferna Brodel i drugi “analisti”. Iako su takva strijepljenja bila često proklamovana – ona su vrlo rijetko bila i provedena u praksi. Primarni pristup eks-jugoslovenske historiografije od početka do kraja je bio politički, kao što su primarne bile i političke dimenzije koje su određivale većinu njenih aspekata. Bilo je, izgleda, potrebno čekati 21. stoljeće da bi se na tom prostoru pojavila djela koja u sebi zaista ostvaruju proklamovanu želju za promjenom, odnosno odmak od “klasičnog” političkog pristupa. Jedno od takvih je i *Koprivnica u 17. stoljeću. Okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu*, mladog hrvatskog historičara Hrvoja Petrića.

Riječ je o djelu koje na vrlo moderan način razmatra socio-ekonomske aspekte fenomena granice, odnosno pograničnog grada. Metodička kompozicija je vrlo uravnotežena, sa jasno naglašenim cjelinama. U uvodu (str. 7-24) autor, uobičajeno, navodi aktuelno stanje istraženosti tematike kojom se bavi, razloge koji su ga ponukali da se bavi tom temom, te metodologiju rada. Istaknuti su i hronološki okviri u kojima se kreće rad – godine 1606. i 1699. Činjenica je da su oni povezani sa krupnim političkim događajima 17. stoljeća, Mirom u Žitva – Toroku i Mirom u Sremskim Karlovcima, koji su na presudan način odredili odnose Habsburške monarhije i Osmanskog carstva na prostoru srednjoistočne i jugoistočne Evrope tokom cijelog 17. stoljeća. Za samu Koprivnicu su ta dva događaja značila konačno fiksiranje njenog položaja nakon haotičnih prilika impliciranih čestim dubokim osmanskim prodorima 16. stoljeća. Nakon Mira u Žitva – Toroku, Koprivnica je definitivno postala granični grad Habsburške monarhije. Poslije Mira u Sremskim Karlovcima, kada su Habsburgovci granicu prema Osmanskom carstvu pomjerali daleko na jugoistok, do Une i Save, Koprivnica je prestala biti granični grad, te je izgubila i sve prerogative koji su iz takvog položaja proisticali. Samim tim je došlo do relativnog opadanja glo-

balnog značaja grada, tako da njegova istorija npr. tokom 18. stoljeća ne posjeduje takav specifični potencijal, kao što je to bio slučaj u ovdje obrađenom periodu.

Petrić je u svom radu koristio brojne i raznovrsne arhivske izvore. Osim rada u arhivima Republike Hrvatske (Hrvatski državni arhiv, Nadbiskupski arhiv Zagreb, Kaptolski arhiv Zagreb, Arhiv HAZU, Držani arhiv Varaždin), od posebne je važnosti bio njegov rad u mađarskim i austrijskim arhivima (Mađarski držani arhiv u Budimpešti i Štajerski zemaljski arhiv u Gracu).

Efikasno prožimanje istorijskog i geografskog pristupa, sa čestim interdisciplinarnim "izletima", demonstrirano je već u prvom poglavlju, pod naslovom *Pogranični grad i njegov okoliš u vremenu* (str. 25-58). Tu je autor detaljno analizirao prirodnoistorijske, biološke i demografske faktore na prostoru Koprivnice, s posebnim osvrtom na vijesti o prirodnim katastrofama, ratnim pustošenjima i slično. Značajan je osvrt na fenomen "Malog ledenog doba". Činjenica je da se u historiografiji kod nas (ni)malo pažnje poklanja modernim klimatološkim spoznajama da je period od 15. do 18. stoljeća u meteorološkoj prošlosti s pravom figurirao kao "Malo ledeno doba", odnosno da su temperature u tom razdoblju bile značajno niže od današnjih. Petrić je sublimirao takve podatke iz novijih radova francuskih istoričara o tom fenomenu (kao što je Robert Delort - Francois Walter, *Povijest europskog okoliša*, Zagreb, 2002.), ali i mogobrojnih izvora o istoriji Koprivnice, te napravio detaljnu kompoziciju prirodno-klimatološke prošlosti Koprivnice. Tako je autor prikazao osnovu na kojoj će se u 17. stoljeću razvijati socio-ekonomska stvarnost pograničnog grada u Podravini.

Naredna poglavlja u većoj mjeri govore o stanovništvu Koprivnice. Drugo poglavlje, pod naslovom *Toponimi Koprivnice i okolnih naselja na kartama 17. stoljeća* (str. 59-78), predstavlja detaljnu toponomastičko-kartografsku studiju i značajan je pristup istorijskoj geografiji, još jednoj od istorijskih disciplina koje se tek u posljednjih nekoliko decenija značajnije razvijaju na prostoru bivše Jugoslavije. Sljedeće poglavlje - *Ljudi i gibanja u pograničnom gradu (demografske promjene)* (str. 79-98) - donosi mnoge kvantitativne i kvalitativne indikatore o broju, odnosno promjenama u broju i strukturi stanovnika u Koprivnici. Brojni grafikoni i tabele vrlo plastično predočavaju demografske osnove i razbijaju često prisutne predrasude o broju stanovnika nekih mjesta na prostoru srednjoistočne i jugoistočne Evrope tokom 17. stoljeća. Tako je jasno vidljivo, da je broj stanovnika Koprivnice sredinom 17. stoljeća iznosio oko 2.000, a na samom kraju tog vijeka 2.500. To je osnova koja se može uzeti kao ekvivalent kod mnogih drugih pograničnih mjesta, te kao odraz demografske stvarnosti (tj. pustoši!) habsburško-osmanske granice u 17. stoljeću, pa i kasnije, u 18. i prvoj polovini 19. stoljeća. Autor navodi i podatke po kojima se vidi da je Gradec (Zagreb) u istom vremenu imao približno isti broj stanovnika kao

Koprivnica, dok je Varaždin bio naseljeniji od tih dvaju gradova, jer je 1650. godine imao 3.500, a 1700. godine oko 4.000 stanovnika. Ovi brojevi nisu, dakle, samo dodatni indikator nesumnjivog značaja Koprivnice (a posebno Varaždina) u hrvatskim relacijama 17. stoljeća, nego i dodatni poticaj za ekvivalentna demografska istraživanja u mnogim gradovima Bosne i Hercegovine, kako bi se korigovale neke sasvim pogrešne procjene osmanskih, francuskih i drugih putopisaca iz tog razdoblja, koji su, najčešće potpuno paušalno izvodili sopstvene zaključke o demografskim potencijalima određenih sredina, pri čemu se često i danas takvim podacima barata kao navodno “potpuno egzaktnim”. Autor je prikazao detaljne podatke i o broju krštenih, vjenčanih, te mnoge druge indikatore gibanja stanovništva, a posebno svjedočanstva o brojnim migracijama (bilo je i slučajeva useljavanja i iseljavanja, pri čemu je kroz 17. stoljeće postojala izvjesna ravnoteža). Na tragu proučavanja intenzivne interakcije čovjeka i prirode na području Koprivnice je i četvrto poglavlje *Antropizacija prirode pograničnoga grada* (str. 99-118). Tu su detaljno pokazani mehanizmi zaposijedanja, stvaranja i proširivanja urbanog prostora, sa svim oblicima korištenja (ukroćivanja) prirode.

Peto poglavlje *Između vojnog i civilnog života. Društvene promjene na granici* (str. 119-276), koje se, faktički, može posmatrati i kao drugi dio knjige, jer je kvantitativno veće od svih prethodnih poglavlja zajedno, koncentrisano je na aspekte promjena u samom gradu. Tu je autor dao iscrpne preglede sistema vojne uprave i oblika finansiranja vojske u gradu koji se nalazio na granici imperijalnih sistema. Takođe su prisutni i brojni podaci o obavještajnim službama, sistemu uzbunjivanja i pošte. Navedeni su svi rodovi vojske, sa posebnim osvrtom na husare i haramije, a istaknut je i specifični problem suparništva vojne i civilne vlasti, koje su, kao i u svim graničnim gradovima, funkcionisale paralelno, pri čemu pitanje hijerarhije nikad nije bilo riješeno u potpunosti. S obzirom da je Koprivnica uživala status slobodnog kraljevskog grada (još od 1353. godine), autor je pokazao i kako je izgledala borba gradskih struktura za očuvanje povlastica koje su proisticale iz takvog položaja. U ovom poglavlju su opširno obrađene i mnoge druge ekonomske i socijalne promjene, te su tako prikazani oblici trgovine i komunikacija, odnosi građanskog i seljačkog društva, cehovske organizacije i sl. Posebno interesantan segment predstavlja studija o etnokonfesionalnim promjenama. Tu se vidi istorijat pojave protestantizma na prostoru Koprivnice, ali još više njegovo potiskivanje u doba katoličke reakcije (kontra-reformacije). Razmatra se i problem pojave pravoslavnog stanovništva na području Koprivnice (autor pobija neka ranija mišljenja da se pravoslavno stanovništvo na području Koprivnice pojavljuje 1707. godine, pouzdano utvrdivši da su prve pojave vezane za 1597. godinu), kao i pitanje crkvene unije. Uopšte je dosta prostora posvećeno fenomenu konverzije, odnosno vjerske tolerancije, te “fluktucije” stanovništva

između dva carstva, pri čemu je autor kao ilustraciju uzeo mnoga prezimena prisutna na području Koprivnice, kao što su Prebeg, Poturica i sl. Naravno, najviše prostora je posvećeno organizaciji Katoličke crkve, kao ubjedljivo najjače i najbrojnije konfesionalne organizacije. Uz podatke o kapelama i župnim crkvama u Koprivnici, prikazani su i crkveni redovi (u prvom redu jezuiti, pavlini i franjevci), gdje je autor koristio kanonske vizitacije kao osnovne baze podataka. Dosta prostora je posvećeno i razvoju školstva, odnosno počecima organizovanja osnovnog školstva, a autor je posebno pokazao i načine sticanja srednjeg i visokog obrazovanja (u tadašnjim relacijama) mladih Koprivničana. S obzirom da su jezuiti u Zagrebu 1607. godine otvorili prvu gimnaziju, nju su pohađali i neki učenici iz Koprivnice, a još više gimnazijalaca iz Koprivnice je nastavu pohađalo u gimnaziji u Rušama kod Maribora. Studenti iz Koprivnice su se najčešće mogli naći na univerzitetu u Gracu, ali i u Beču, te na nekim italijanskim univerzitetima. Autor je na efikasan način povezao pojavu i rast broja studenata sa ekonomskim usponom, ali i mehanizmima kontrareformacije. Poglavlje je završeno s nekoliko različitih prizora iz koprivničke ranonovovjekovne svakodnevnice, te sa primjerima izabranih sudskih postupaka.

Uz standardnu metodološku opremu knjige (Zaključci, str. 277-284; Zusammenfassung, str. 285-294; Popis izvora i literature, str. 295-315; Prilozi, str. 316-340; Umjesto pogovora, str. 341-344), na kraju se nalazi i mala biografija autora (str. 345-346). Knjiga predstavlja pravo malo remek-djelo u smislu likovne opreme. Izdavačka kuća *Meridijani* iz Samobora, pod vodstvom profesora Dragutina Feletara, u posljednjih nekoliko godina uspijeva čitalačku publiku oduševiti vrlo kvalitetno ilustrovanim izdanjima, što same knjige predstavlja u multimedijalno znatno zaokruženijem obliku.

Hrvoje Petrić (rođen 1972. godine u Koprivnici) je jedan od mladih zagrebačkih historičara, koji je već nekoliko godina uključen u projekat *Triplex confinium – hrvatska višegraničja u euromediteranskom kontekstu*, kojeg vodi profesor Drago Roksandić. Uz ovdje prikazanu monografiju Koprivnice u 17. stoljeću, Petrić je autor još nekoliko studija u kojima je pokazao izrazito interesovanje za lokalnu historiju Podravine, sa naglaskom na intenzivnim korelacijama historije i geografije, odnosno na ekonomskoj, socijalnoj i ekološkoj historiji. Neki od naslova su *Općina i župa Drnje* (2001.), *Novi Zrin* (2001.), *Općina Gornji Kneginec* (2004.), *Povijest Torčeca* (2000.) itd. Od ovog autora očekujemo još mnoga kvalitetna izdanja u narednim godinama i decenijama.

Monografija *Koprivnica u 17. stoljeću. Okoliš, demografske, društvene i gospodarske promjene u pograničnom gradu*, posjeduje još jednu dimenziju koja je čini vrlo značajnom. Naime, iako je Koprivnica, kao i svaki drugi grad, obilovala sopstvenim izrazitim karakteristikama, nakon čitanja ove knjige još je više očigledno da

postoji mnogo stvari koje se iz “graničnog” historijata Koprivnice mogu prepoznati i u svim drugim graničnim gradovima Habsburške monarhije, ali i Osmanskog carstva. Zbog toga je jedan od najvećih dometa ovog rada što on na vrlo ilustrativan način ukazuje na mogućnosti za proučavanje historijata mnogih drugih gradova u Hrvatskoj, ali i u Bosni i Hercegovini i Srbiji u periodu njihovog “graničnog statusa”. Za sjever Bosne i Hercegovine, situacija je posebno interesantna u situacijama gdje je došlo do pojave “dvojnih” gradova, odnosno naselja koja su se mahom nalazila jedno naspram drugog na obalama rijeke. Takva naselja su obično imala ista imena (i imaju ih mahom i danas!), što je često bilo povezano sa političkim poimanjima i pretenzijama, odnosno sa činjenicom da su takva “pandan“- naselja ponekad, uz pomoć vojnih vlasti, zasnivale izbjeglice iz “originalnih naselja”. Primjeri “dvojnih” gradova na habsburško-osmanskoj granici koji su se nakon 1699. godine nalazili na Uni i Savi, a koji bi trebali biti predmet (zajedničkih) proučavanja historičara iz Bosne i Hercegovine i Hrvatske su Novi/Dvor na Uni, Kostajnica, Dubica, Gradiška, Brod, Šamac itd. Za pretpostaviti je da će ova knjiga biti jedan od katalizatora takvih intencija.

Boro Bronza

Muhidin Džanko, *Safvet-beg Bašagić-Redžepašić (Mirza Safvet: Vitez pera i mejdana). Intelektualna povijest i ideologijska upotreba djela*. Sarajevo: Sarajevo Publishing, 2006, 279 str.

Središnja tema kojom se u ovoj knjizi bavi Muhidin Džanko sadržana je u podnaslovu knjige: ideologijska upotreba djela. Džanko se vrlo kritički osvrće na različite interpretacije Bašagićevog djela pokazujući kako je njegovo djelo bilo predmet mitologizacija i manipulacija, što je rezultat ideologijske recepcije samoga djela, odnosno percipiranja djela u kontekstu vlastite političke i nacionalne opredijeljenosti, odnosno u kontekstu iskazivanja dnevno-političkih ideologema. Džanko smatra, i to velikim dijelom uspješno argumentira, kako je Bašagićevo djelo bilo predmet instrumentalizacije u različitim epohama, zbog čega je sam Bašagić ocjenjivan kao anti-bošnjak, velikobošnjak, antiaustrijanac, kroatofil, dobar pjesnik, loš pjesnik, dobar historičar, loš historičar, vjerski fanatik, vjerski smutljivac, itd. Džanko vrlo kritički analizira različite percepcije Bašagićevog djela (prohrvatska, probošnjačka, rasno-karakterološka, srpska nacionalistička, socmarksistička i tako dalje) nastojeći otkriti